

HÜSNİ ZAIM DARBESİ KARŞISINDA TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASI

Alpaslan ÖZTÜRKÇİ*

ÖZ

II. Dünya Savaşı’ndan günümüze kadar askeri darbeler Orta Doğu’da değişmeyen siyasal olgulardan biridir. Suriye, tartışmalı sınırları ve çoklu toplum yapısı dolayısıyla darbelerin en yoğun yaşandığı ülkelerden biri olmuştur. 30 Mart 1949 tarihinde Suriye’de gerçekleşen Albay Zaim Darbesi, Orta Doğu’da II. Dünya Savaşı sonrasındaki askeri darbe dalgasının başlangıcını ve prototipini oluşturur. Kısa süre iktidarda kalabilen Zaim yönetimi, günümüze kadar Hatay’ın Türkiye toprağı olduğunu kabul ederek Türkiye’nin siyasal egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tanıyan tek Suriye iktidarıdır. Zaim’in bu dostane politikasına karşılık Türkiye de iyimser bir yaklaşımla darbe yönetimini erken tanıyan ülkelerden biri olmuştur. Ancak Türkiye’nin Albay Zaim iktidarı döneminde Suriye politikası makro planda SSCB tehdidi, Arap devletleri arasında güç mücadeleleri ve Suriye’nin iç politik konjonktürünün zorlamalarının da etkisiyle kontrollü olmuştur.

Anahtar Kavramlar: Türkiye, Suriye, Zaim Darbesi, Türk Dış Politikası.

* Dr. Öğr. Üyesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, alpaslan6507@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2877-8415>.

Makalenin gönderilme tarihi: 17 Mart 2020

Kabul tarihi: 12 Ekim 2020

TURKEY'S SYRIA POLICY REGARDING HUSNI ZAIM COUP

ABSTRACT

From the World War II to the present military coups have become one of the unchanging political phenomenon in Middle East. Syria has been one of the countries with the most intense experiences due to the disputable borders and the multi-society structure. The Colonel Zaim coup in Syria on March 30, 1949 constitutes the beginning and prototype of the military coup wave in the Middle East. Short-lived Zaim government has become the only one in Syria up to now to accept sovereignty and territorial of Turkey, Hatay district as Turkey's land. Turkey was one of the earliest countries to recognize the government of coup in Syria in an optimistic policy in return for Zaim's friendly approach. However, Turkey's Syria policy in Zaim period was restrained due to the internal political balance in Syria and the threat of USSR as well as the power struggle between the Arab states in the macro plan.

Keywords: Turkey, Syria, Zaim Coup, Turkish Foreign Policy.

GİRİŞ

Hükümet darbesi (*coup d'état*), devrimle beraber şiddete dayalı siyasetin iki ana yönteminden biridir ve beklenmedik bir hareketle hükümeti veya devletin siyasal rejimini değiştirmeyi ya da kontrol altına almayı hedefler (Berktaş, 2017). Bir hükümet darbesinin ön koşullarını ise uzun süren ekonomik kriz, çok partili sistemde meydana gelen siyasal istikrarsızlık ve başarısız bir savaş ya da büyük bir diplomatik yenilgi oluşturur (Luttwak, 1996, s.29).

II. Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu ve özellikle de Suriye Hükümet darbesi kavramıyla birlikte anılan coğrafyalardan biri oldu. Soğuk Savaş döneminde, küresel güçler ABD ve SSCB'nin istikrarsızlığı körükleyen politikaları, Orta Doğu'da Doğu Avrupa'ya benzer bir statükonun oluşmasını engelledi ve askeri darbelere zemin oluşturdu. Söz konusu dış dinamiğin yanında Hüsnü Zaim Darbesinin gerçekleştiği 1949 İlk Baharında Suriye, iç politikada yaşadığı siyasal ve sosyo-ekonomik buhranla da askeri darbe için en elverişli ülkelerden biriydi.

Hüsnü Zaim darbesinin siyasal zeminini, Arap milliyetçiliğinin farklı fraksiyonları arasındaki politik çatışmalar oluşturur. Suriye'de Arap milliyetçiliği ideolojisinin bir ucunu Pan-Arabistler oluştururken diğer kutbunu Pan-Arabist tasarımlarla siyasal varlıkları arasındaki negatif korelasyonun farkında olan Ülkesel Suriye Milliyetçileri temsil etmekteydi. Genç subaylar, Hristiyanlar ve heterodoks azınlıklar (Dürziler, Aleviler) tarafından desteklenen Ülkesel Suriye milliyetçileri, siyasal olarak zayıf ancak ordu içinde oldukça

güçlüydüler (Carleton, 1950, s.7). Bu grup Suriye Arap Cumhuriyeti'nin siyasal egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunmasını önceleyen, realist bir topluluktu.

Pan-Arabistler ise kendi aralarında iki farklı siyasal yapıya ayrılmışlardı. Ulusal Parti'de örgütlenen Şükrü Kuvvetli ve Cemil Mardam gibi Şam'ın yaşlı elitlerinin liderlik ettiği grup (Middle East Institute (MEI), 1949) Suriye liderliğinde bir Arap birliğini öngörmekteydi. Bunların temsil ettiği milliyetçi paradigma Suriyeli Araplar arasında oldukça popülerdi. Ancak Suriye'nin reel politığı ve kısa bağımsızlık geçmişi düşünüldüğünde bu yaklaşım iki açıdan irrasyoneldi. Birincisi mevcut ekonomik ve askeri kapasitesiyle Suriye Arap birliğine liderlik edebilecek maddi araçlardan de facto yoksundu. İkincisi Suriye'nin bağımsızlığından Zaim Darbesi'ne kadar yaklaşık üç yıl (Nisan 1946-Mart 1949) iktidarda kalan bu elitlerin askeri-ekonomik-diplomatik başarısızlıkları meşruiyetlerini tartışmalı hale getirmekteydi. Zira bu dönemde Cumhurbaşkanı Şükrü Kuvvetli yönetiminde ki Suriye, bağımsız para politikasını Fransa'nın engellemesiyle uygulayamadığı, Hatay ve Lübnan'ın Suriye'den kopmasını önleyecek politikalar geliştiremediği gibi 1948 Arap İsrail savaşında da ağır bir yenilgiye uğramıştı. Liderliğini Irak yanlısı politikalarıyla tanınan eski Cumhurbaşkanılarından Haşim el-Attasi ve Taha el-Haşimi gibi siyasetçilerin yaptığı ikinci grup Pan-Arabistler ise Halep burjuvazisinin çıkarlarını temsil eden Halk Partisi etrafında örgütlenmişlerdi (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10/265.386.22. 10 Haziran 1939; Eppel, 1996). Irak-Suriye devletlerinin liderlik edeceği bir Arap birliğini savunan bu grubun yaklaşımı, Irak'la güçlü ticari bağları bulunan Halep burjuvazisini Şam'ın eşrafına üstün duruma getireceği için Ulusal Parti yanlıları tarafından şiddetle reddedilmekteydi. Şam ve Halep elitleri arasında sosyo-ekonomik temellere dayanan bu gerilim Hüsni Zaim Darbesi'yle (1949) başlayıp Hafız Esad darbesine (1970) kadar Suriye'de gerçekleşen başarılı/başarısız 16 askeri darbeden (Be'eri, 1982, s.80-81) birçoğunun temel dinamiklerinden biri oldu.

I. HÜSNİ ZAIM ASKERİ DARBESİ (30 MART 1949)

Bir Osmanlı subayı olan Hüsni Zaim, Fransız manda yönetiminde özel kuvvetlere girdi. II. Dünya Savaşı'nda Suriye'de kurulan Almanya yanlısı Vichy hükümetinden sağladığı destekle 1941 yılında bölgedeki İngiliz ve Fransız kuvvetlerine gerilla saldırıları düzenledi. Bu sebeple tutuklandı ve Lübnan'a sürgün edildi. Suriye'nin 1946 yılında bağımsız olmasından sonra ülkesine döndü.1948 Arap İsrail Savaşı'ndaki başarısıyla ordu içindeki prestijini arttırdı. Önce Suriye emniyet güçlerinin başına, daha sonra da darbeye devireceği Cumhurbaşkanı Şükrü Kuvvetli tarafından genelkurmay başkanlığına getirildi (Carleton, 1950, s.7; Shlaim, 1986, s.68).

Hüsni Zaim ve dört arkadaşı silah üzerine yaptıkları yeminden sonra ordu içinde teşkilatlarını hızla genişleterek Hükümet darbesini gerçekleştirdiler. Orta Doğu'da tam bir domino etkisi yaratacak olan Hüsni Zaim Darbesi 30 Mart

1949'da birkaç saatte kansız bir şekilde başarıyla sonuçlandı (Cumhuriyet, 1949a; Yeni Sabah, 1949a). Darbeyle oluşturulan Yüksek Askeri Konsey, Hüsnî Zaim'i devlet başkanı yetkilerini haiz umumi vekil tayin etti ve nisan ayında seçimler yapıldı. Parlamento üyeliklerini Ulusal Partiye karşı Zaim'i destekleyen Halk Partisi ve Bağımsızlar neredeyse eşit şekilde paylaştı (Khadduri, 1951, s.150; Winder, 1962, s.408). Seçimlerin dikkat çeken sonucu Suriye siyasetinde her zaman güçlü bir figür olan Ulusal Parti'nin şimdilik siyaseten etkisizleştirilmesiydi. Hüsnî Zaim, haziran sonunda yapılan referandumla Suriye cumhurbaşkanı oldu ve Barrazi başbakanlığında yeni hükümet kuruldu (Ulus, 1949).

Darbenin hemen sonrasında birçok spekülasyon ve çelişkili haber yayılmaktaydı. Beyrut gazeteleri, darbenin Cumhurbaşkanı Şükrü Kuvvetli yönetiminin tarihsel Suriye coğrafyasını birleştirmeyi öngören Büyük Suriye Politikasını engellemeye yönelik bir hareket olduğunu belirtirken, Amman radyosu Fransız deniz kuvvetlerinin bazı subaylarının Suriye'de görüldüğünü, dolayısıyla darbeye Fransız etkisinin olabileceğini öne çıkarmaktaydı (Carleton, 1950, s.4). Türk basınında ise Zaim'in Büyük Suriye yanlısı olduğu ve buna karşı olan Kuvvetli yönetiminin devirdiği haberleri yayılmaktaydı (Hürriyet, 1949a). Bu iddialar karşısında Zaim "*inkılap hareketinin*" Suriye'nin içinden ve kendi ihtiyaçlarından doğduğunu yabancılarla ilgisi olmadığını, yabancı basının işaret ettiği Büyük Suriye Politikası ile ilgisi bulunmadığının altını çizmekteydi (Hürriyet, 1949a). Zaim'in açıklamaları gerçeğin çok az bir kısmını yansıtmaktaydı. Çünkü Darbe iç ve dış birçok dinamiğin karmaşık bileşiminin sonucuydu.

Darbenin iç dinamiğini, yönetici elit arasındaki anlaşmazlıkların yol açtığı siyasal ve sosyo- ekonomik istikrarsızlık oluşturur. Bu dinamikleri iki başlık altında toplayabiliriz. Birincisi, Kuvvetli yönetiminin liberal-parlamentar sistemini hayata geçirme noktasındaki başarısızlıklarıdır. Kuvvetli iktidarı Suriye'yi bütünüyle bağımsızlaştırma başarısına imza atsa da yapısal reformlarda yetersiz kaldı ve kabine üyeleri başta olmak üzere yönetici elit hakkında rüşvet, yolsuzluk iddiaları her geçen gün halk açısından görünür olmaya başladı. Zamanla iyice oligarşik bir karaktere bürünmeye başlayan yönetim Mart 1949'da öğrenciler başta olmak üzere halkı protestolar için sokağa dökülecek noktaya getirdi (Khadduri, 1951; Shlaim, 1986). İkincisi, Suriye'de iktidarda bulunan Ulusal Parti dışında hemen hemen her kesimin yönetim karşıtlığıdır. Halep burjuvazisinin çıkarlarını savunan en büyük muhalif siyasal parti hüviyeti de taşıyan Halk Partisi, Kuvvetli rejimine karşıydı ve Irak'la birleşmeyi savunmaktaydı. Heteredoks azınlıkların başını çektiği birçok siyasal grup da Kuvvetli yönetiminin Pan-Arabist Politikalarına karşıydılar. Çünkü birleşik bir Arap devletini kimlikleri ve hukuki statüleri açısından varoluşsal bir tehdit olarak görmekteydiler. Azınlık grupları, Fransız manda yönetiminin Sünni Müslüman çoğunluğu dengelemek amacıyla ordu içinde daha fazla görev vermesiyle demografileriyle kıyaslandığında orduda asimetrik bir ağırlığa

sahipti. Dolayısıyla Çerkez, Dağıstanlı, Kürt, Dürzi ve Alevi azınlık mensupları siyasi ve sosyal alandaki etkinliklerinin kısıtlılığının aksine ordu içinde oldukça etkiliydiler (Carleton, 1950; Qazazz, 1967). Nitekim bu unsurlar Suriye milliyetçisi genç Sünni subaylarla birlikte darbeye kritik rolü oynamışlardır.

Hükümet Darbesi'nin dış dinamiğini ise ABD'nin bölge politikaları, 1948 Arap-İsrail Savaşı'nda alınan onur kırıcı yenilgi ve Ürdün Kralı Abdullah'ın "*Büyük Suriye Projesi*" oluşturur. 1940'ların sonunda Suriye bağlamında ABD'nin üç siyasi hedefinden söz edilebilir. Bunlardan ilki; Suriye'yi İsrail'le barışa zorlamaktır. Kuvvetli yönetimi İsrail'le ateşkes görüşmeleri konusunda en isteksiz Arap ülkesiydi. Suriye'nin bu konuda yola getirilmesi diğer Arap ülkelerini de olumlu etkileyebilirdi.

İkincisi Arabian-American Oil Company (ARAMCO) şirketinin Basra Körfezi petrolünün Suudi Arabistan, Lübnan, Ürdün, Suriye hattından Akdeniz'e ulaştırılması amacını taşıyan Trans-Arabian Pipeline (TAPLINE) projesini gerçekleştirmektir. TAPLINE projesi ilk defa Ekim 1946 yılında Suriye parlamentosunda oylandı ve reddedildi. ABD'nin projeyi Suriye'yi by-pass ederek gerçekleştireceği tehdidi üzerine Başbakan Cemil Mardam 1948 yılında konuyu yeniden meclise getirdi. Truman yönetiminin bu sırada İsrail'i resmen tanınması üzerine Suriye Meclisi projeyi tekrar reddetti. Bunun üzerine ABD dış işleri bakanı Marshall projenin kesinlikle gerçekleşeceğine dair ARAMCO şirketine garanti vermekteydi (Little, 1990, s.54; Winder, 1962, s.416). ABD'nin Suriye büyükelçisi Keelly'nin iki ülke arasındaki tansiyonu düşürme çabaları da sonuç vermeyince Suriye'de öğrenci ve işçilerin ABD-İsrail karşıtı eylemleri başladı. Bu protestolara hükümetin reformlar konusunda yetersizliği ve rüşvet iddiaları da eklenince Aralık 1948'de Başbakan Mardam istifa etti ve ülkedeki istikrarsızlık daha da ivme kazandı.

Üçüncüsü, sayısı yaklaşık 800 bini bulan Filistinli mültecilerin bir bölümünün Suriye topraklarına yerleştirilmesidir. 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan Filistinli mülteciler sorunu, o dönem bütün Orta Doğu'da olduğu gibi Suriye'de de istikrarsızlığın önemli sebeplerinden biriydi. İsrail Dış İşleri Bakanı Golda Meir, BM genel kurulunda yaptığı konuşmada sorunun kaynağını Arap devletlerinin İsrail'e saldırmasıyla (Little, 1990, s.55; MEI, 1949, s.316; Winder, 1962, s.416) açıklasa da sorunu yaratan temel saik İsrail ordusunun Filistinlilerin topraklarını işgal ederek sürgüne mecbur etmesiydi. BM de mülteciler için Birleşmiş Milletler Filistin Mültecileri Yardım Komisyonu (UNRWA) kurarak günlük yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını karşılama ve onları kamplara yerleştirme (Goldschmidt ve Lawrence, 2005, s.393) dışında hiçbir şey yapmayınca mülteciler aynı zamanda İsrail'in güvenliğini tehdit eden bir unsura dönüştü. ABD bu sorunun en azından bir bölümünü mültecilerin önemli bir kısmını Suriye topraklarına yerleştirerek çözme planlamaktaydı.

ABD'nin Orta Doğu politikaları açısından kritik öneme sahip yukarıda sözü edilen üç sorunun da Şükrü Kuvvetli yönetimindeki liberal parlamenter sisteme sahip Suriye'yle çözülmesi mümkün görünmemekteydi. ABD, Suriye'de iktidar değişikliği için Orta Doğu'da ilk kez -daha sonra defalarca deneyeceği bir yöntem olan- askeri darbe seçeneğini devreye sokacaktır. Bu amaçla perde arkasında CIA görevlileri Meade ve Copeland Suriye ordusunun sağ kanadıyla çoktan ilişki kurmaya başlamışlardı. 30 Kasım 1948 de başlayan darbe planlamaları/pazarlıkları için Zaim'le Meade en az altı defa bir araya geldiği bilinmektedir (Little, 2004, s.671). ABD Zaim'in yeteneklerinden emin olmamakla beraber onun güçlü SSCB karşıtlığından, İsrail'le barış görüşmelerine yatkınlığından ve ABD silahlarına duyduğu tutkudan emindi. Ayrıca Zaim geleneksel İngiliz müttefiki yarı feodal eşraf karşısında bölgede ABD politikalarına yakın genç ve reformist askeri yönetimi temsil edebilecek yeni bir model olarak da oldukça işlevsel görünmekteydi (Little, 1990; Shalim, 1986). Zaim yönetiminin, İsrail tarafından henüz tanınmadığı 5 Nisan 1949 tarihinde bu devletle ateşkes görüşmelerine başlaması ve Temmuz ayında İsrail-Suriye Ateşkes Antlaşması'nı imzalaması, TAPLİNE Projesi'ni 16 Mayıs 1949 tarihinde kabul etmesi darbedeki ABD etkisini gösteren önemli olgulardır. Zaten CIA'in önde gelen Orta Doğu Uzmanı Copeland 1970'te Hüsnü Zaim Darbesi'nin mühendisliğinin kendisine ve CIA görevlisi Meade'e ait olduğunu açıklayacaktır (Hinnebusch, 2002, s.145; Little, 1990).

Zaim'in İsrail'le ateşkes yapmasının ekonomik ve politik sebeplerini de vurgulamak gerekir. Zaim, ateşkesle ABD, BM ve uluslararası bankalardan ekonomik yardım sağlayacağını umut etmekteydi. Bu destekle de Filistinli mülteciler verimli el-Cezire bölgesine yerleştirilerek bu bölgeyi Suriye'nin kalkınmasında üs olarak kullanmayı planlamaktaydı (Little, 1990). Ateşkesin politik boyutu irdelendiğinde ise Zaim'in realist davrandığı çıkarımı yapılabilir. Zira 25 Şubat 1949'da Mısır ve İsrail arasında iki ülkenin karadan denizden ve havadan birbirlerine saldırmamasını öngören ateşkes imzalanmıştı (Armaoğlu, 2017, s.106). Benzer şekilde 11 Mart 1949'da İsrail- Ürdün Ateşkes Antlaşması imzalanmış ve Kudüs'te ateşkes sınırlarında anlaşmaya varılmıştı (Goldschmidt ve Lawrence, 2005, s.389; MEI, 1949, s.325-326). Mısır ve Ürdün'ün İsrail'le ateşkes antlaşması yapması Suriye'yi bölgede hukuki olarak İsrail'le savaşan tek ülke durumuna sokmaktaydı. Suriye yalnızlıktan ve İsrail'in saldırısına açık statüden kurtulmak için bu ülkeyle ateşkes yaptı.

Haşim'i Ürdün Kralı Abdullah'ın "*Büyük Suriye Projesi*" de Zaim darbesinde etkili faktörlerdendir. 1946'da "*bir tarih kazası*" olarak İngilizler tarafından yapay bir devlet olarak kurulan Ürdün (Arı, 2014, s.156), Kral Abdullah yönetiminde Suriye'ye karşı saldırgan bir diplomasi geliştirdi. Kral, Büyük Suriye Projesiyle kendi liderliğinde önce Suriye-Ürdün birleşmesini sonrasında da Lübnan ve Filistin'in de katılımıyla tarihsel Suriye coğrafyasında büyük bir devlet kurmayı planlamaktaydı. Böylece Abdullah, büyük hedefi Arap dünyasının liderliğine oynama şansı yakalayacaktı (Lynch, 2002; Simon, 1974).

İngilizler tarafından eğitilen Ürdün Arap lejyonunun 1948 Arap İsrail Savaşı'ndaki başarılarıyla psikolojik üstünlük yakalayan Abdullah'ın Suriye'nin toprak bütünlüğüne yönelik düşmanca politikaları karşısında Şükrü Kuvvetli yönetiminin yetersizliği Zaim darbesinde etkili olan ordu içindeki Suriye milliyetçisi subayların harekete geçmesinin motivasyon araçlarından biri oldu. Zaim yönetiminin 26 Nisan'da Ürdün ile sınırları kapatması, Lübnan'ın 23 Nisan'da Zaim yönetimini tanınması, Başbakan Riyad el Sulh'un Şam ziyareti ve 24 Mayıs'ta da kapalı olan Suriye-Lübnan sınırını yeniden açması (MEI, 1949) Ürdün'ün revizyonist politikalarına karşı Suriye ve Lübnan devletlerinin reaksiyonunu işaret eder.

Zaim'in darbesinde etkili olan başka bir dinamik de 1948 Arap-İsrail Savaşı'dır. Filistin sorunu, İsrail devleti kurulmadan önce Arap yönetimlerini Pan-Arabist motivasyonla bir arada ve iktidarda tutan en önemli unsurdu. Ancak 1948 savaşıdan sonra Arap milliyetçiliğini tetikleyerek Mısır-Suriye-Irak yönetimlerinin devrilmesine yol açtı. Anti-kolonyalizm, romantizm, ulus devlet milliyetçiliği, sosyalizm, din ve vatanseverlikle iç içe geçmesi dolayısıyla tanımlamakta oldukça zorluk çekilen (Milton, 2008, s.45) Arap milliyetçiliğinin ortak noktalarından birisi de 1948 İsrail yenilgisinden sonra zirve yapmış olmasıdır. Milliyetçi duyguların en yoğun olduğu ülkelerden biride 1946 yılında bağımsız olduktan sonra Arap Milliyetçiliğini eğitim sisteminde, medyada yoğun olarak işleyen ve devlet politikası haline getiren Suriye'ydi (Sadowski, 2002, s.139). Bu bağlamda 1948 Arap-İsrail savaşı sonrasında Orta Doğu'da ki askeri darbe rüzgarının Hüsni Zaim darbesiyle bu ülkede başlaması rastlantı değildir.

1948 yenilgisinden sonraki Milliyetçi dalgadan Hüsni Zaim de kurtulamadı, 14 Ağustos 1949'da Halk Partisi'nin başını çektiği, BAAS Partisi, Arap Sosyalist Partisi ve heteredoks azınlıklardan oluşan bir koalisyonun desteklediği Albay Sami Hınnavi tarafından devrildi ve Başbakan Barrazi ile birlikte kurşuna dizildi (Babikian, 1980, s.175; Cumhuriyet, 1949b; Tan, 1949). Hınnavi Darbesinden sonra yeni hükümetin Halk Parti lideri Haşim el Attasi başkanlığında kuruldu. Nazım Kutsi, Halit Azm gibi Halk Partisi'nin etkili isimleri de kabineye alındı (Cumhuriyet, 1949c; Tan, 1949).

Zaim darbesinin aktörü ABD'nin hemen yeni Suriye yönetimiyle işbirliği arayışına girmesi dikkat çekicidir. Tabii ABD bunu göstermelik bir şarta bağlamadan yapmadı. Truman, Sami Hınnavi darbesiyle kurulan yeni Suriye iktidarını tanımak için serbest ve adil seçimlerin yapılmasını şart koştu. Katılım oranı % 43 gibi düşük bir seviyede olsa da 15 Kasım da Arap dünyasında kadınların ilk defa oy kullandığı genel seçimler yapıldı. Ancak seçimlerin yapılması da Hınnavi'yi kurtaramadı, Aralık 1949'da yine CIA'nın desteklediği Albay Edip Çiçekli Darbesi'yle devrildi (Akşam, 1949; Zafer, 1949;). ABD'nin Orta Doğu'da anti-demokratik yöntemlerle iktidar değiştirme geleneği daha sonra İran'daki 1953 Ajax Operasyonu ile Milliyetçi Başbakan Musaddık'ın

devrilmesiyle devam etti ve ABD dış politikasının günümüze kadar değişmeyen aracı olarak varlığını sürdürdü. Başka bir ifadeyle ABD, Orta Doğu yönetimlerine siyasal devamlılıklarıyla bölgedeki çıkarları arasındaki sembiyotik koralesyonu askeri darbeler yoluyla sürekli hatırlatmaya devam etti.

II. HÜSNİ ZAIM DARBESİ KARŞISINDA TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASI

Türkiye’nin Zaim Darbesi karşısında geliştirdiği dış politika güvenlik merkezli, kontrollü ve iyimser olarak tanımlanabilir. Türkiye’nin güvenlik odaklı ve kontrollü politikasının küresel-bölgesel konjonktürle ve Türkiye’nin geleneksel Suriye politikasıyla yakın ilgisi söz konusuydu. Türkiye’nin bağımsızlığını kazandığı Lozan Barış Antlaşmasından (1923) günümüze kadar sınırları, milli güvenliği için ana tehditlerden biri dolayısıyla da dış politikasının temel gündemlerinden oldu. II. Dünya Savaşına kadar SSCB ile imzalanan 20 yıllık 17 Aralık 1925 tarihli Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasının da etkisiyle Türkiye’nin dış politika önceliğini güney sınırları oluşturdu. Bu süreçte Türkiye, Musul’un Irak’a bırakılması (1926) örneğinde olduğu gibi bazen Misakı Milli’den taviz verdi, zaman zamanda Hatay’ın Türkiye’ye katılmasında (1939) görüldüğü üzere irredantist politikalarla güney sınırlarının güvenliğinin sağlanmasına yönelik çabalara girişti. Hatay’ın Türkiye’ye katılması dışında revizyonist politika geliştirmede ve güney sınırlarında statükonun sürmesini sağlamaya çalıştı. Ancak yine de Suriye’yi yakından takip etmekten vazgeçmedi. Sınırdan çadır kuran birkaç kişinin köy kurma çalışmalarından, Suriye’den Türkiye’ye gelen bazı vagonlarda orak-çekiç bazılarında da ay-yıldız resimleri bulunduğu ve Suriyeli aşiretlerin sınır ihlallerine kadar her gelişme başta Dâhiliye Vekaleti başta olmak üzere diğer Vekaletler tarafından Başvekalete rapor edildi (BCA, 030.10/264.782.25.10 Eylül 1938; BCA, 030.10/128.922.22.11 Ekim 1932; BCA, 030.10/265.792.1. 6 Kasım 1944).

Hatay Meselesinin yanında Türkiye’yi Suriye’ye karşı güvenlik odaklı dış politikaya yönelten faktörlerden biride ayrılıkçı Kürtlerin Suriye’deki faaliyetleridir. Celadet Bedirhan ve kardeşi Kamiran’ın liderliğinde Lübnan’da kurulan ayrılıkçı Kürt örgütü Hoybun (1927) Suriye’de etkiliydi. Türkiye 1930 Ağrı İsyanında bu örgütün tehlikeli olabileceğini görmüştü. Bu örgütünde bileşenleri arasında yer aldığı Büyük Ağrı İsyanı Türkiye’nin 2 Kolordu ve 80 uçağın katılımıyla yürüttüğü bir harekât sonunda ve İran topraklarına geçilerek bastırılabilmişti. Türkiye, bir kısmı İran topraklarında yer alan Küçük Ağrı Dağını tamamen işgal etmiş ve bu durum Türk-İran ilişkilerinde krize sebep olmuştu. Sorun nihai olarak ancak 1937 yılında Küçük Ağrı Dağına karşılık Van’ın Saray ilçesi civarında yer alan verimli Kotur bölgesi İran’a verilerek çözülebilmisti (Akdevelioğlu ve Kürkçüoğlu, 2002, s.363; Tunçay, 2012, s.242-244). Türkiye, Hoybuncuların benzer bir tahriki Suriye Kürtleri üzerinde de yapmasının önüne geçebilmek amacıyla bu örgütün faaliyetlerini yakından takip etti. Bu kapsamda Hoybun’un Şam’da basılan yayın organı “Havar” gazetesinin

Türkiye'ye girişi engellenmiş ve bu örgütün Türkiye temsilcisi olarak görülen ve Fransızlar için ajanlık yaptığından şüphelenilen Midyatlı Şerif Mahruz Tekirdağ'a sürgün edilmiştir (BCA, 030.18/29.43.13. 30 Mayıs 1932; BCA, 030.18/48.64.12. 20 Eylül 1934).

II. Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin, 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasını yenilemeyi reddetmesiyle Türkiye'nin güvenlik algısında kuzey sınırları ön plana çıkmaya başladı. SSCB'yi Türkiye üzerinde baskı kurmaya yönelten faktörlerden en önemlisi Orta Doğu'da savaş galiplerinin stratejik çıkarlarını uzlaştıracak bir statükoda anlaşamamasıdır. Bölgedeki bu belirsizlik aynı zamanda güç-nüfuz mücadelesi ve emperyalist çelişkiler demektir. Ortadoğu bağlamında emperyalistler arası çatışmaları anlama noktasında Immanuel Wallerstein'in (1998) Avrupa'ya yönelik şu tespitleri aydınlatıcıdır:

“Soğuk Savaş çıkmazının askeri bileşenleri üzerinde odaklaştırılan muazzam kamu dikkati 1945-1949 dengesinin altında yatan önemli siyasal-iktisadi anlaşmayı gizliyordu. ABD'nin SSCB'ye sunduğu onunda kabulden mutluluk duyduğu şey Doğu Avrupa'da bir Sovyet arka bahçesinin meydana getirilmesiydi: o sınırlar dahilinde kalmak şartıyla SSCB'nin siyasal iktisadi ve kültürel kuralları koyabildiği bir chasse gardee (av bekçisi).”

Wallerstein'in yukardaki ifadelerinde yer verdiği gibi ABD, Doğu Avrupa'yı siyasal-iktisadi anlamda SSCB sömürüne terk etti. Bunun karşılığında Avrupa'nın geri kalanında nüfuz kurdu ve böylece Avrupa'da iki süper gücün stratejik çıkarlarını uzlaştıran bir statüko oluşturuldu. Tarafları bu yapının kurulmasına icbar eden dinamikler, nükleer silahların taşıdığı riskler ve de facto kıtanın Berlin'in ortasından iki güç tarafından askeri olarak paylaşılmış olmasıydı. Orta Doğu ise savaş sonrasında iki süper gücünde işgaline uğramamıştı ve bölgede bir statüko oluşturulamadı. Dolayısıyla Savaş sonunda SSCB, ABD ve İngiltere Orta Doğu'da oldukça farklı siyasal hedeflerle güç-nüfuz mücadelesine tutuştu. Suriye'nin Doğu Akdeniz ve Basra Körfezi'ne hakim jeopolitiği bu ülkeyi Orta Doğu mücadelesinde kritik kavşaklardan biri haline getirdi. Türkiye'nin Zaim darbesi karşısındaki Suriye Politikası da emperyalist politikalarından etkilendi ve güvenlik merkezli olarak şekillendi.

SSCB, bölgede İngiltere hakimiyetinin bütünüyle sona ermesinin kendisine sunduğu büyük fırsatları değerlendirme amacındaydı. Suriye'yi de Orta Doğu'da tutunma üssü ve giriş kapısı olarak görmekteydi. SSCB savaş sonrası Orta Doğu'da ki belirsiz statükoya da ideolojik anlamda fazlasıyla hazırды. Şöyle ki; 1928 yılında yapılan 6. Komitern'de Orta Doğu'ya yönelik “Pragmatik Doktrin” kabul edilmişti. Doktrin, bölgede zulme uğrayan komünist hareketleri illegal ilan etme pahasına da olsa, Batı hegemonyasına son vermek amacıyla Orta Doğu'da burjuva özgürlük hareketlerini desteklemeyi öngörmekteydi. SSCB, II. Dünya Savaşı'nın sonucunun belli olmaya başladığı

1944 yılıyla beraber Pragmatik Doktrini hayata geçireceği diplomatik zemini hazırlamaya başlamıştı. Bu bağlamda SSCB, 1944 yılında Suriye'nin bağımsızlığını tanıdı. Fransa ya da başka bir ülkenin Doğu Akdeniz ülkeleri üzerinde egemenliğinin kesinlikle kabul etmeyeceğini bildirdi. Haziran 1945'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) daimi üyelerine gönderdiği notada, "*Suriye ve Lübnan'da askeri faaliyetlerin kesilmesi sorunların barışçıl yollardan çözülmesi...*" gerektiğini ilettiler. Stalin, Temmuz 1945'de yapılan Postdam Konferansı'nda bir kez daha Suriye ve Lübnan'da Fransa'nın ayrıcalıklarının kabul edilemeyeceğini ifade etti (Ginat, 1996, 321-322). SSCB söz konusu diplomasi manevralarının meyvelerini çok geçmeden toplamaya başladı, Suriye ve Lübnan'la ilişki kuran ilk büyük güç olma ayrıcalığını elde etti. 10 Ocak 1946 tarihinde Lübnan Cumhurbaşkanı el- Kuri'nin Moskova ziyaretiyle gelişen ilişkiler 1 Şubat 1946 tarihli gizli SSCB-Suriye Antlaşması'yla zirve noktasına ulaştı. Beyrut'ta imzalanan bu antlaşmaya göre SSCB, Suriye'nin bütünüyle bağımsız olması, yabancı etkisine kapalı ve tamamen yerli bir eğitim sisteminin kurulması, ekonomik, ticari ve denizcilik alanlarındaki sorunların aşılması ve hızla milli bir ordu kurulmasında Suriye'ye yardımcı olacaktı. Bütün bunlar karşısında Suriye de, ulusal iyileştirme programlarında SSCB'ye öncelik verecekti (Ginat, 1996).

Antlaşma iki açıdan tarihi değere haizdir. Birincisi; SSCB'nin Pragmatik Doktrin temelinde Orta Doğuya girişini ifade eder. İkincisi Suriye'yi siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik anlamda günümüze kadar devam edecek uzun bir kesitte Rus etkisine açtı. Antlaşmanın uygulanması noktasında SSCB'nin hiçbir fırsatı kaçırmaması da dikkat çekicidir. Bu bağlamda 15 Şubat'taki BMGK görüşmelerinde SSCB, Fransız ve İngiliz kuvvetlerinin bölgeyi terk etmesini istedi, temsilcisi Andrei Vyshinskii kanalıyla da BM görüşmelerinde "*Suriye ve Lübnan'ın egemen devletler olarak kendi ülkelerinde güvenlik ve barışın devamını sağlayabileceklerini*" ifade etti (Ginat, 1996, s.323-324).

1940'ların sonunda Suriye'nin jeopolitiği ABD açısından ise üç noktada kritikti:

1- Suriye batınının bağımlı olduğu Basra Körfezi petrolünün, Akdeniz'e ulaştırılmasında stratejik bir noktadaydı.

2- Suriye'deki istikrarsızlık ABD'nin bölgedeki müttefikleri Suriye'nin kuzey komşusu Türkiye'yi ve güney komşusu İsrail'i olumsuz etkilemekteydi.

3- Suriye'deki sol hareket, ülkeyi SSCB etkisine açık hale getirdiği gibi Arap dünyasındaki komünist hareketleri tetiklemekteydi (Ginat, 1996, s.321).

Pan-Arabist Kuvvetli yönetimi, ABD'nin hedefleri açısından tam bir bariyer özelliği taşımaktaydı. Buna ek olarak Suriye liberal-parlamentar sistemle yönetilmekle beraber askeri konularda dahil Komünist Blokla yakın işbirliğine gidebilmekteydi. Bu konuda ki en somut örnek İsrail-Suriye Savaşı'nın sürüncemede kaldığı bir konjonktürde Suriye'nin SSCB'nin de desteğiyle

ihtiyaç duyduğu ağır silahları 1948 yazında Doğu Bloku ülkelerinden Çekoslovakya'dan almaya başlamasıdır.

İngiltere'nin Orta Doğu politikası ise Süveyş Kanalı'nın güvenliğinin ve Hindistan'la Kara ve deniz ulaşımının sorunsuz sağlanmasına yöneliktir. II. Dünya Savaşı'na kadar muazzam deniz gücüyle bunu yapabilen İngiltere savaş sonunda askeri, politik ve ekonomik kapasitesini büyük oranda kaybetmiş ve Afrika ve Orta Doğu'daki sömürgelerinden geri çekilmeye başlamıştı. İngiltere açısından yeni tehdit savaştan güçlü çıkan SSCB'nin Orta Doğu'ya yayılması, Süveyş Kanalı'nı ve Hindistan yolunu tehdit etmesidir (Kürkçüoğlu, 1972, s.51;Yeşilbursa, 2017, s.23). Sovyet tehdidini önlemek amacıyla İngiltere, bölgesel ve küresel dengeleri gözetken oldukça rasyonel iki ayaklı dış politika geliştirdi. Bir yandan SSCB'yi dengeleyebilecek tek güç olan ABD'yi bölgeye çekmeye çalışırken diğer yandan Türkiye-İsrail-Mısır gibi ülkeleri bir araya getirerek Sovyet yayılmacılığına karşı Orta Doğu'da ortak savunma planlarını devreye sokma çalıştı.

II. Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu'da emperyalistlerin hâkimiyet mücadelesi devam ederken, Türkiye'de milli bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik SSCB tehdidiyle başa çıkmaya çalışılmaktaydı. Soğuk Savaş statükosunun henüz oturmadığı bir dönemde gerçekleşen Zaim darbesi sırasında SSCB'nin, 1945-1946 yıllarında resmi olarak dile getirdiği Boğazların Türkiye ile Rusya tarafından savunulması ve Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelere kapatılması, Kars ve Ardahan şehirlerinin kendisine verilmesi (Aydın Tarihi, No. 153, Ağustos 1946, s.72-74; Maity, 1954, s.147) taleplerinden vazgeçtiğine ilişkin hiçbir somut diplomatik gelişme söz konusu değildi. Bu olguyu Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1949 yılı meclisi açış konuşmasında:

“Milletlerarası münasebetler alanında geçen yıla kıyasla her hangi bir düzelme olmamıştır. Dünya durumu Sekizinci Büyük Millet Meclisinin memleket mukadderatının ağır fakat o ölçüde şerefli sorumluluğunu yüklediği 1946 yılında olduğundan daha iyi değildir... Sovyetler Birliği ile iyi olmasını samimiyetle arzu ettiğimiz münasebetlerimizde, bu sene dahi yeni bir gelişme ifade edecek durumda değiliz.” (TBMMTD, Dönem 8, Cilt 21, Birleşim 1, 01 Kasım 1949, s. 4-7) sözleriyle ortaya koymaktaydı.

Anlaşılan SSCB, Türkiye üzerindeki revizyonist politikasından vazgeçmeyerek, Rus dış politikasında bir geleneği de ifade eden uluslararası antlaşmalarla kısıtlanmaksızın komşularıyla ilişkilerinde serbest hareket etme alışkanlığını sürdürmek istemekteydi (Kissenger, 2018, s.413). Yani Stalin, II. Dünya Savaşı öncesinde Polonya, Baltık ülkeleri ve Finlandiya'ya boyun eğdirmesine benzer şekilde şimdiki ikili bir antlaşmayla Türkiye'yi stratejik çıkarlarıyla uyumlu bir devlet haline getirmeye çalışılmaktaydı. İşte SSCB'nin siyasal varlığına yönelik tehditleri Türkiye'nin Zaim darbesi karşısında güvenlikçi ve kontrollü politikasının küresel parametresini oluşturur. Sovyet

yayılmacılığı karşısında Türkiye, Zaim yönetimine karşı şu sebeplerle mesafeli yaklaşmak zorundaydı; ilk olarak, Suriye'ye yönelik maceracı bir politika SSCB'ye Türkiye'ye yönelik bilindik politikalarını uygulayabilme noktasında meşrutiyet alanı açabilirdi. Türkiye, Sovyet tehdidi dolayısıyla halen bütçesinde “*en yüksek sarfiyat kalemini*” savunma harcamalarına ayırdığı (TBMMTD, D. 8, B. 1, O. 1, 01 Kasım 1949, s. 5) bir kesitte her rasyonel devlet gibi bu ülkenin düşmanlığını celp edecek politikalarından uzak durmalıydı.

İkincisi Zaim'in iktidarda bulunduğu (30 Mart 1949-15 Ağustos 1949) dönem, Türkiye'nin batıyla bağlarının yeterince güçlendirmede olduğu bir kesiti de işaret etmekteydi. Türkiye, batı ittifak sisteminin Avrupa'yı SSCB tehdidinden korumak için oluşturduğu NATO'ya üye olabilmek için henüz (Nisan 1949) başvurmamıştı. Dolayısıyla herhangi bir SSCB saldırısı karşısında kendini koruyabilecek bir uluslararası ittifaktan yoksundu.

Son olarak Türkiye'nin maceracı bir dış politikaya yönelmesi sonucunda Suriye'de meydana gelebilecek siyasal ve ekonomik istikrarsızlık komünist hareketleri güçlendirerek bu ülkeyi SSCB etkisine açma potansiyeli taşımaktaydı. Böyle bir sonuç Türkiye açısından en kötü senaryoydu. Çünkü Türkiye kuzey ve güney sınırlarından aynı anda güvenlik tehdidiyle yüzleşmek zorunda kalacaktı. Dolayısıyla darbe karşısında güvenlikçi ve kontrollü bir politika izleyerek dengelerin bir an önce yerine oturmasını beklemek, Türkiye açısından en rasyonel tercih olarak görünmekteydi.

Türkiye'nin Zaim darbesi karşısında güvenlik merkezli ve kontrollü yaklaşımının bölgesel parametresini ise Türkiye'nin geleneksel Araplar arası çatışmalara karışmama politikası oluşturur. Araplar arası mücadelenin Suriye bağlamındaki boyutu, Haşim'i krallıkları Irak ve Ürdün devletlerinin Suriye üzerinde irredantist politikalarına Mısır-Suudi Arabistan blokunun verdiği tepkiyle şekillendi.

Suriye ve Irak'ın birleşme çabaları I. Dünya Savaşı devam ederken Emir Faysal'ın 1918 yılında Arap kuvvetlerinin başında Suriye'ye girmesine kadar götürülebilir (BCA 030.10/263.770.14, 1-2. 05 Mayıs 1932). Fransa'nın Suriye işgaliyle bu girişim akamete uğratılsa da Irak-Suriye birliği 1943 yılında bu defa Nuri Said Paşa'nın “*Bereketli Hilal (Fertile Crescent)*” projesini İngiltere'ye sunmasıyla tekrar gündeme geldi. Plan iki aşamalı olarak düşünülmüştü. Önce Suriye-İrak-Filistin-Ürdün-Lübnan-İrak bir araya gelecek daha sonra Arap birliği kurularak diğer Arap devletleri bu birliğe katılacaktı (Goldschmidt, ve Lawrence, 2005, s. 399). Yine plana göre Arap birliğini oluşturan ülkeler monarşi, cumhuriyet ya da federalizmle yönetilebilecek, Filistin'deki Yahudi azınlık ile Lübnan'daki Hristiyan azınlık uluslararası garantiler altında otonomiye sahip olacaktı (Simon, 1974, s.318). Irak liderliğinde Pan-Arabizmi öngören plan, azınlıkların statüsündeki iyileştirmeler ve İngiliz çıkarlarıyla uyumuyla uygulanabilirliği noktasında elverişli görülebilir fakat bölgesel gerçekleri ve Irak'ın iç dinamiklerini fazlasıyla göz ardı etmekteydi. Çünkü

geleneksel Haşimi karşıtı Suudi Krallığının, Mısır'ın ve Suriye'nin bu plana olumlu yaklaşması olanaksız olduğu gibi çoklu toplum yapısına sahip Irak'ın Şii ve Kürtlerinin kendilerini küçük bir azınlığa dönüştürecek böyle bir plana olumlu yaklaşmayacakları da açıktı. Başka bir ifadeyle Nuri Said Paşa'nın projesi teoride parlak görünse de hayata geçirilme noktasında olgusal gerçeklikten uzaktı. Sadece Zaim yönetiminin ilk günlerinde olduğu gibi zaman zaman Irak tarafında planın uygulanabilirliğiyle ilgili hayaller doğurmuştur.

Suriye üzerinde irredantist emeller taşıyan başka bir devlet de yukarıda ifade edilgi üzere Haşim'i Ürdün Krallığıydı. İngilizlerin bedevileri kontrol altında tutmak için yarım milyon nüfusla kurdukları Ürdün Emirliği, yarısı UNRWA kamplarından, diğer yarısı da Ürdün'ün işgal ettiği Batı Şeria'dan gelen eğitilmiş Filistinlilerin katılımıyla, 1948 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra nüfusunu üçe katlamıştı ve artık Ürdün (Transjordan) Krallığıydı (BCA, 030.01/101.624.4, 15. 09 Temmuz 1946; Goldschmidt ve Lawrence, 2005, s.399). Küresel güç olarak İngiltere'nin bölgesel güç olarak da Türkiye'nin desteğini kazanmak isteyen Ürdün Kralı Abdullah, Londra (1946) ve Ankara (1947) ziyaretleriyle bu amacına ulaşmaya çalıştı. Ziyaret sırasında Türkiye'yle 11 Ocak 1947 tarihli Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması da imzalandı. Ancak bu antlaşma Türkiye'nin Büyük Suriye Projesine destek verdiği anlamına gelmiyordu. Zira Başbakan Hasan Saka, Suriye basınında antlaşmaya karşı yapılan sert eleştirilere karşılık benzeri bir antlaşmanın Orta Doğu'da isteyen her devletle yapılabileceğini deklare etti (TBMMD, D. 8, Cilt 4, B. 44, 14 Şubat 1947, s.172; Ayın Tarihi, No:158, Ocak 1947, s.71). Türkiye, Suriye ve Ürdün arasındaki sürtüşmenin Arap dünyasında yol açtığı bloklaşmanın farkındaydı. Mısır'la beraber Haşimi Krallıkları karşısında yer alan Suudi Arabistan'ın Suriye üzerindeki revizyonist politikalara karşı tavrı oldukça sertti. Çünkü Hâşimiler, Suudi Arabistan'ı kendi vatanları olarak görmekte ve 1926 yılında Kral Suud tarafından bölgeden çıkarıldıklarından beri burayı ele geçirmeye çalışmaktaydılar. Suud Krallığı bu tehdide karşı ABD'nin Riyad Büyükelçisi Rives Childs'ın da yardımıyla bu ülkenin desteğini aramaktaydı (Hinnebusch, 2002, s.78). Kendisini Arap dünyasının doğal lideri olarak gören Mehmet Ali Hanedanın hüküm sürdüğü Mısır ise Haşimilerin, Suriye'ye yönelik irredantist politikalarla Orta Doğu'da nüfuzlarını genişletmesine karşıydı.

1940'ların sonundaki karmaşık Orta Doğu denkleminde Türkiye, emperyalist çelişkiler karşısında geliştirdiği güvenlik merkezli ve kontrollü Suriye politikasını yine bu çelişkilerin bölgesel uzantısı olan Arap devletleri arası çatışmalardan uzak durarak da sürdürdü. Çünkü Türkiye, Araplar arası mücadeleyi kendi ulusal güvenliği için bir tehdit olarak görmekteydi. Güney komşuları Suriye ve Irak her zaman bu çatışmanın ana aktörleriydi ve bu durum Türkiye'nin güneyindeki istikrarı baltalıyordu. Türkiye, Araplar arası mücadelelerde tarafsız kalarak bu ülkeler arasındaki sorunların barışçı yollarla çözülmesi temennilerinde bulunmakla yetindi. Bu yüzden Cumhurbaşkanı İnönü'nün 1 Kasım 1949 TBMM'yi açış konuşmasında sarf ettiği

“Kendileriyle uzun asırlar beraber yaşamaktan doğan gayet tabii ve derin yakınlık duygularıyla bağlı bulunduğumuz Arap Devletlerinin emniyet ve selâmetleri Türkiye için de hayati bir meseledir. Bu bakımdan Cenup komşularımızın kuvvetlenmelerini ve ilerlemelerini büyük bir hazla takip etmekteyiz. Arap Birliği devletleriyle siyasi münasebetlerimizin karşılıklı itimada ve Orta Doğu’da hayırlı iş birliğine dayanan bir hava içinde gittikçe daha fazla inkişafı, halis emelimizdir” (TBMMTD, D. 8, B. 1, O. 1, 01 Kasım 1949, s.7-8)

sözleri o dönem Türkiye’nin yönetici eliti tarafından sürekli tekrarlanan mottolardı. Albay Zaim Darbesi karşısında da Türkiye, Zaim’in Türkiye’ye yönelik bütün cezbedici açıklamalarına rağmen aynı politikayı sürdürdü. Keza Türkiye’nin darbe karşısında açıkça olumlu/olumsuz tavır alması bloklardan birini karşısına alması anlamına da gelecekti. Zaim’in oportünist dış politika anlayışının da Türkiye’yi bu yaklaşıma yönelten faktörlerden biri olduğu ileri sürülebilir. Şöyle ki Zaim, 9 Nisan 1949’da Bağdat’a askeri bir paktın imzalanması için açık mesajlar verdi. Buna hemen cevap veren Irak, Albay Abdülmüttalib başkanlığındaki bir heyeti Şam’a gönderdi ve 13 Nisan’da Irak-Suriye Askeri İttifak Antlaşması imzalandı. Zaim, Irak’la görüşmeleri sürdürürken bir yandan da çoktan Suudi Arabistan’a bir elçi göndermişti. Bunu haber alan Nuri Said Paşa kendisini 16 Nisan’da Şam’da ziyaret ederek Suriye-Irak paktının çoklu bir pakt olmadığını ifade etmek zorunda kaldı. Buna karşın Zaim, 21 Nisan’da Mısır’ı ziyaret ederek Kral Faruk’la görüştü ve Mısır-Suudi blokuna yakın politikalar geliştirmeye başladı (Simon, 1974, s.319). Kuşkusuz Zaim’in Makyavelist politikası Türk hariciyesi tarafından dikkatle takip edilmekteydi ve Zaim’in güvenilmez bulunması darbe karşısında Türkiye’yi daha kontrollü davranmaya yönelten etmenlerden oldu.

Zaim iktidarının geçici olabileceği seçeneğinin de Türkiye tarafından göz ardı edilmediği anlaşılmaktadır. Yakın dönem Türkiye-Suriye ilişkilerinin sorunlu bagajı, Türkiye’yi Zaim darbesi karşısında kontrollü olmaya icbar etmekteydi. Suriye, 1939 yılından itibaren bir yandan haritalarında Hatayı kendi topraklarında gösterirken, diğer yandan BM ve Arap Birliği başta olmak üzere uluslararası platformlarda Türkiye’nin batılı devletlerle ve bazı bölge ülkeleriyle yaptığı paktlarla Arap devletlerine karşı düşmanca politikalar izlediği iddialarını ileri sürmekte ve Türkiye’yi bölgede yalnızlaştırmaya çalışmaktaydı (BCA, 030.01/104.648.2, 3. 25 Şubat 1954). San Francisco Konferansında(1945) Suriyeli delegeler, Hatayı *Suriye’den gasp edilmiş* bir yer Fransa’nın bu süreçteki tavrını da “*ultra vires (yetki dışı)*” olarak tanımlamışlardı. Aynı düşünceler 1946 yılında BM ve Arap Birliğinde Suriye temsilcileri tarafından tekrarlanmıştı (Sanjian, 1956, s.382-383) Suriye Başbakanı Cemil Mardam da 1947 yılında BM genel kurulunda yaptığı konuşmada Suriye’nin Hatay üzerindeki iddialarından vazgeçmediğini sadece uygun bir konjonktüre ertelediğini ifade etmişti (Qazazz, 1967, s.45). Türkiye, 1921 Ankara antlaşmasından itibaren en yakından takip ettiği Orta Doğu ülkesi olan

Suriye'nin iç dengelerini yakından bilmekteydi. Suriye politikasının iki ana aktöründen Ulusal Parti'ye karşı darbe yapan ve Halk Partisinin de desteğini yitiren üstelik orduda güçlü azınlık gruplarını da karşısına alan bir yönetimin uzun süre iktidarda kalamayacağını farkındaydı. Bu sebeple Türkiye, Zaim yönetimi sonrasında Suriye'de iktidara gelecek yeni aktörlerle güvenlik sorunları yaşamama adına darbe karşısında kontrollü ve mesafeli politikasını sürdürdü.

Hüsni Zaim Darbesi karşısında Türkiye'nin Suriye politikasının iyimserlik boyutunu ise Zaim'in Türk dış politikasının içinde bulunduğu zor koşulları doğru okuyan yaklaşımı ve bunun karşılığında Türkiye'nin Zaim yönetimini darbeden yaklaşık iki hafta sonra 17 Nisan 1949 tarihinde (MEI, 1949, s.321) tanınması oluşturur. Darbenin hemen sonrasında Zaim, Türk basınına verdiği demeçlerde Türkiye'ye sıcak mesajlar gönderdi. Örneğin Hürriyet gazetesine yaptığı açıklama şöyledir:

“Türkiye bugün büyük bir harbe karşı koymak için büyük Muazzam gayretler sarf ediyor. Memleketiniz patlak vermesi muhtemel olan bu Harbin ileri hattındadır onun arkasındaki Suriye ve Irak'ın da kuvvetli olması lazımdır. Biz bunun için en ciddi tedbirlere başvuracağız. Suriye'deki bütün komünistleri tecrit kamplarına topluyoruz. Bu adamlar memleketimizi mahvetmek için ellerinden gelen her şeyi yapmaya amadedirler. Fakat Onlara bu fırsatı vermeyecek ve kuvvetli bir halde kalacağız kuvvetli bir ordu hazırlamakta olduğumuzu size söyleyebilirim.” (Hürriyet, 1949b).

Zaim ilerleyen günlerde yine aynı gazeteye yaptığı açıklamada *“Türk Milletine ve İnönü Hazretlerine candan Selam ve muhabbetlerini”* iletmış, kendisine Atatürk'ü örnek alacağını devrimizin bu büyük inkılapçısının aynı zamanda Ortadoğu milletlerinin de lideri olduğunu ve Türkiye'ye, askeri-sivil öğrenci gönderileceğini açıkladı.(Hürriyet, 1949c)

Zaim'in açıklamalarında öne çıkan en önemli vurgu, komünizm tehdidi karşısında Türkiye'nin yanında olduğu mesajıdır. Zaim, bu söylemine paralel olarak Suriye'de Komünist Partiyi yasadışı ilan ettiği gibi, Komünist lider Emir Turna ve arkadaşlarını Filistin'e sürdü. Kuran ayetleriyle sosyalist prensipler arasında bağlantı kurarak propaganda yapan bu komünist grup, yoksul Suriyeliler üzerinde oldukça etkili olmaktaydı (Tan, 1949). Böylece Zaim, yönetimi için tehdit oluşturan komünistlerden kurtulduğu gibi halen SSCB tehdidini yoğun olarak yaşayan Türkiye'ye karşıda jest yapmış oldu. Açıklamalarındaki Atatürk vurgusu ile de Zaim, Türkiye'yle ideolojik bir özdeşim kurma çabasıdır. Atatürk'ü örnek aldığı ve Ortadoğu halkları için onun liderliğini öne çıkarması bu amaca yöneliktir

Zaim Yönetimi'nin Türkiye açısından asıl değer taşıyan yönü ise Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tanıyan ilk Suriye iktidarı olmasıdır. Zaim darbeden sonra yaptığı açıklamalarda Suriye'nin Hatay meselesinin kalmadığını ifade etti. Benzer şekilde 1 Temmuz 1949'da Ankara'daki bir konferansa katılan

Suriye kabine üyesi, Suriye'nin Hatay üzerindeki iddialarından vazgeçtiğini ve ülkesinde irradaantist politikalar güden partilerin de yasaklandığını deklare etti (Sanjian, 1956, s.383). Zaim iktidarının bu yaklaşımı Suriye'nin Türkiye politikasında önemli bir kırılmayı işaret etmekteydi. Daha önceki Suriye iktidarlari uluslararası hukuka da aykırı bir şekilde Hatay üzerindeki hak iddialarını sürdürmüşlerdi. Zaim'in, Türkiye'ye karşı geliştirdiği dostane yaklaşım oldukça rasyonel gerekçelere sahipti. Şöyle ki; 1946 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra Suriye'nin karşı karşıya kaldığı ana tehdit Pan-Arabist Haşim'i Krallıkları Ürdün ve Irak'ın toprak bütünlüğüne yönelik saldırılarıydı. Bu iki ülke de Orta Doğu'da Türkiye'nin müttefikiydi. Zaim, dostane politikalarla, Türkiye'yi Haşim'i ekseninden ayırıp dengeleyici bir unsur olarak yanına çekmek ve iktidarını sürdürmek için dayanabileceği bölgesel güç haline getirmek amacındaydı.

Zaim'in yukarda yer verilen Türkiye yanlısı açıklamaları ve Hatay meselesindeki tutumu Türk basınında büyük bir coşkuyla karşılandı. Hürriyet gazetesi Hüsnü Zaim'i "*Yeni Bir İnkılap devrini açan Albay*", Yeni Sabah gazetesi "*Hürriyet Kahramanı*" olarak tanımlamaktaydı. Ulus gazetesi, Zaim yönetimindeki "*Suriye'nin Türkiye ile dostane ilişkiler kurmayı en esaslı iş telakki ettiğini*" duyuruyordu. Yine Hürriyet gazetesi 12 Nisan tarihinde Türkiye'nin Suriye rejimini tanıyacağı haberine yer veriyordu (Hürriyet, 1949d; Ulus, 1949; Yeni Sabah, 1949b).

Türk hariciyesinin Zaim darbesine yaklaşımı ise Türk basının aksine temkinli iyimserlikten öteye geçmedi. Türkiye darbe sonrasında Suriye'de taşların yerine oturmasını beklemekteydi. Sadece kuzey sınırlarında yaşadığı Sovyet tehdidinin karşısında güney sınırlarını güvence altına alabilmek umuduyla Zaim'in sıcak mesajlarına bütünüyle ilgisiz kalamadı ve iyimser yaklaşımının bir göstergesi olarak darbenin başarısından emin olduktan sonra Irak ile aynı gün 17 Nisan 1949'de Zaim yönetimini tanıdı. Darbede açık desteği bulunan ABD'nin 27 Nisanda Zaim yönetimini tanıdığı (MEI, 1949, s.321) düşünüldüğünde Türkiye'nin darbe konusundaki iyimser tutumu daha iyi anlaşılacaktır. Ancak Türkiye Zaim yönetimini tanımak dışında hiçbir politik hamle yapmadı. Zaim'in iktidarını sürdürebilmesine yardımcı olabilecek politikalar geliştirmede.

SONUÇ

Suriye 1946 yılında Fransız Manda yönetiminden tamamen kurtuldu ve ülkede liberal demokratik sistem kuruldu. Ancak Suriye toplumunun çoklu kimlik yapısı, Arap milliyetçiliğinin farklı fraksiyonları arasındaki çatışmalar ülkeyi kısa sürede istikrarsızlaştırmıştır. Bu iç politik tabloya 1948 Arap-İsrail Savaşı'nda alınan onur kırıcı yenilgi ile Haşim'i Krallıkları Irak ve Ürdün'ün Suriye üzerindeki irradaantist politikaları eklenince Suriye ordusunda çeşitli

hareketlenmeler görülmüştür. Suriye parlamentosunun Orta Doğu'daki çıkarları açısından ciddi bir bariyer haline gelmesiyle ABD'nin de desteklediği Albay Hüsnî Zaim komutasındaki bir cunta 30 Mart 1949 tarihinde darbeye Şükrü Kuvvetli yönetimini devirmiştir.

Darbe'nin Orta Doğu'ya dönük iki önemli sonucu olmuştur. Birincisi, ABD, bölgede çıkarlarını askeri diktatörlerle koruyabildiğini görmüş ve hükümet darbelerini Orta Doğu'da dış politikasının aracı haline getirmiştir. İkincisi, II. Dünya Savaşı sonrasında Arap Orta Doğu'sundaki ordular askeri darbeye tanıştılar. Ordunun içinde küçük bir cuntanın kolaylıkla yönetimi ele geçirip, cunta liderinin bir anda cumhurbaşkanı ya da askeri diktatör olabildiğini gören çeşitli rütbedeki birçok subay daha sonra darbeye kalkışmıştır. Albay Zaim Darbesi bu bağlamda tam bir domino etkisi yaratmıştır. Zaim Darbesi'nden 1980 yılına kadar Arap ülkelerinde prototipini bu darbenin oluşturduğu yarısı başarılı yaklaşık 55 darbe girişimi olmuştur (Be'eri, 1982, s.70). Bu bağlamda II. Dünya Savaşı sonrasındaki askeri darbelere laboratuvar olması dolayısıyla Albay Zaim Darbesi modern Orta Doğu'nun en önemli siyasi-askeri olaylarından biridir.

Türkiye-Suriye ilişkileri açısından ise Zaim Darbesi, Hatay'ın Türkiye'ye katıldığı 1939 yılından günümüze kadar, -1998 Adana Mutabakatından Suriye iç savaşının başladığı 2011 yılına kadarki 13 yıllık dönem dışında- dört buçuk aylık iyimserlik havasının hakim olduğu tek tarihsel kesit olmuştur. Zaim, darbeden sonra yaptığı açıklamalarda Suriye'nin Hatay meselesinin kalmadığı, ülkede komünist teşekküllere karşı sert tedbirler alacağı yönündeki iki kritik mesajla Türkiye'nin güney sınırlarından kaynaklı güvenlik endişelerini sonlandırabileceğini göstermek istemiştir. Türkiye de bunun karşılığında darbeden iki hafta sonra Zaim yönetimini tanımıştır. Ancak Türkiye'nin darbe karşısındaki olumlu tutumu bu iyimserlikle sınırlı kalmıştır. Türkiye'nin Zaim Darbesi karşısındaki Suriye politikasının belirleyici vasfı kontrollü olmasıdır. Küresel bağlamda Türkiye'nin politikasının rasyonalitesini Suriye'nin Doğu Akdeniz'e ve Basra Körfezi'ne hakim jeopolitiği sebebiyle II. Dünya Savaşı'ndan büyük güçler olarak çıkan, ABD ve SSCB'nin çatışma noktalarından biri haline dönüşmesi oluşturmuştur. 1940'ların ikinci yarısında SSCB'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik tehditleriyle karşı karşıya kalan Türkiye, SSCB'nin düşmanlığını arttıracığı ve Suriye'yi daha da istikrarsızlaştıracağı gerekçesiyle Suriye'nin iç işlerine karışmaktan uzak durmayı çıkarları açısından daha uygun görmüştür. Çünkü kuzeyinde Rus tehdidiyle baş etmeye çalışan Türkiye için güney sınırlarında güvenlik ve istikrar yaşamsal bir meseleydi.

Türkiye'nin kontrollü politikasının bölgesel boyutunu ise geleneksel anlayışı olan Arap ülkeleri arasındaki çatışmalara karışmama stratejisi oluşturmuştur. Türkiye oportünist bir yaklaşıma sahip Zaim'in yanında yer

olarak Irak-Ürdün ve Suudi Arabistan-Mısır bloklarına ayrılmış, Arap dünyasının herhangi bir blokunu karşısına alma riskine girmemiştir.

Suriye'nin iç politik dengeleri bağlamında Türkiye'nin kontrollü davranmasını zorunlu kılan husus da ülkede hemen hemen bütün politik grupların Hatay sorunu dolayısıyla Türkiye karşıtlığıdır. Bu noktada realist davranan Türkiye, Zaim yönetiminin Hatay'dan vazgeçtiğini deklare etmesine rağmen yönetimin istikrarını görmek için Suriye'de taşların yerine oturmasını beklemiştir. Böylece Suriye'de iktidar değişiminde yeni yönetimin düşmanca politikalarının önüne geçmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Akşam. (1949, 19 Aralık). Suriye'de yeni isyan.
- Akdevelioğlu, A. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2002). Orta Doğu'yla ilişkiler. Baskın Oran (Ed). *Türk dış politikası içinde* (s.357-384). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arı, T. (2014). *Geçmişten günümüze Ortadoğu siyaset, savaş, diplomasi*. Bursa: Dora Basım Yayın.
- Armaoğlu, F. (2017). *Filistin meselesi ve Arap İsrail savaşları (1948-1988)*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Aydın Tarihi, No 153, Ağustos 1946, s.72-74.
- Aydın Tarihi, No:158, Ocak 1947, s. 71.
- Babikian, N. S. (1980). Michel 'Aflag: a biographic outline. *Arab Studies Quarterly*, 2 (2): 162-179.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Hariciye Vekâleti 1. Daire Umum Müdürlüğü, Sayı 8981-358, 030.10/263.770.14, 1-2. (05.05.1932).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dâhiliye Vekâleti J.Umum Müdürlüğü, Sayı 74165, 030.10/128.922.22. (11.10. 1932).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başvekâlet Muamelat Genel Müdürlüğü, Sayı 12936, 030.18/29.43.13. (30.05.1932).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü, Sayı, 2/1292, 030.18/48.64.12. (20.09 1934).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dâhiliye Vekâleti, Sayı 45817, 030.10/264.782.25. (10.09.1938)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dâhiliye Vekâleti Emniyet Umum Müdürlüğü, Sayı 2023, 030.10/265.386.22. (10.06.1939)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Gümrük ve İnhisar Vekâletinden Başvekâlete Gönderilen Rapor, Sayı 20268, 030.10/265.792.1. (06.11. 1944).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, Sayı 1730, 030.01/101.624.4, 15. (09.07.1946).

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başvekâlet Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, Sayı 6230, 030.01/104.648.2, 3. (25.02.1954).
- Be'eri, E. (1982). The waning of the military coup in arab politics. *Middle East Studies*, 18(1), 69-81.
- Berktaş, H. (2017, 23 Temmuz). devrim darbe demokrasi. *Serbestiyet*. İnternet Adresi: <http://www.serbestiyet.com/yazarlar/halil-berktay/devrim-darbe-demokrasi-806154> (Erişim Tarihi: 7 Şubat 2019).
- Carleton, A. (1950). The Syrian coups d'état of 1949. *Middle East Journal*, 4(1), 1-11.
- Cumhuriyet. (1949a, 31 Mart). Suriye'de yapılan hükümet darbesi.
- Cumhuriyet. (1949b, 15 Ağustos). Suriye'de yeni bir hükümet darbesi.
- Cumhuriyet. (1949c, 16 Ağustos). Suriye'de yeni hükümet dün işe başladı.
- Eppel, M. (1996). Syrian-Iraqi relations during the 1948 Palestine war. *Middle Eastern Studies*, 32(3), 74-91.
- Ginat, R. (1996). Policy towards the Arab world 1945-1948. *Middle Eastern Studies*, 32(4), 321-335.
- Goldschmidt, A. ve Lawrence, D. (2005). *Kısa Orta Doğu tarihi*. çev. A. Güler. İstanbul: Ufuk Matbaası.
- Hassan, S. (2008). Turkey's İsrail policy since 1945. *İndian History Congress*, 69, 921-929.
- Hinnebusch, R. (2002) . The foreing policy of Syria. raymond hinniebusch ve anoushiravan ehteshami (Ed.). *The Foreing Policies of Middle East* içinde (p. 141-165). London: Lynne Rienner Publishers.
- Hürriyet. (1949a, 13 Nisan). Büyük Suriye davası.
- Hürriyet. (1949b, 4 Nisan). Albay Zaim hürriyet'e beyanatta bulundu.
- Hürriyet. (1949c, 14 Nisan). Atatürk'ü kendime misal yapacağım.
- Hürriyet. (1949d, 12 Nisan). Türkiye Suriye'deki rejimi tanıyacak.
- Khadduri, M. (1951). Constitutinal development in Syria: with emphasis on the constitution of 1950. *Middle East Journal*, 5(2), 137-160.
- Kissenger, H. (2018). *Diplomasi*. çev. İ. Kurt. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1972). *Türkiye'nin arap orta doğusuna karşı politikası (1945-1970)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Little, D. (1990). Cold war and covert action: the United States and Syria 1945-1958. *Middle East Journal*, 44 (1), 51-75.
- Little, D. (2004). The CIA and the cult of covert action in the middle east. *Diplomatic History*, 28 (5), 663-701.
- Luttwak, E. (1996). *Bir uzmanın gözüyle darbe*, çev. E. Polat. Ankara: Yaba Yayınları.

- Lynch, M. (2002). Jordan's Identity and Interest . Shibley Telhami and Michael Barnett (Ed.). *Identity and Foreign Policy In The Middle East* içinde (s. 26-57). Newyork: Cornell Universty Press.
- Maity, A. (1954). The problem Of Turkish straits. *The Indian Journal Of Political Science*, 15(2), 134-152.
- Middle East İnstitute. (1949). Developments of the qarter: Comment and Chronolgy March 1-May 31.
- Milton, E. (2008). *Contemporary politics in the middle east*. Malden: Polity Press.
- Qazazz, A. (1967). Military regimes and political stability in egypt, iraq and syria. *berkeley journal of sociology*, 12, 44-54.
- Sadowski, Y. (2002). The evelation of political identity in syria. shibley telhami and michael barnett (Ed.).*Identity and Foreign Policy in the Middle East* içinde (p. 137-154). Newyork: Cornel University Press.
- Sanjian, A. (1956). The sanjak of alexandretta(Hatay): İts impactttürkish-syrian relations (1939-1956)". *Middle East Journal*, 10 (4), 374-379.
- Shlaim, A. (1986) "Husni za'im and the plan to resettle palestinian refugees in syria". *Journal of Palestine Studies*, 12(4), 68-80.
- Simon, R. (1974). "The hashemite conspiracy: hashemite unity attempts, 1921-1958". *International Journal Of Middle East*, 5(3), 314-327.
- Tan. (1949, 16 Ağustos). "Suriye ihtilali geniş akisler uyandırdı.
- Tunçay, M.(2012). *Türkiye Cumhuriyetinde tek parti yönetiminin kurulması 1923-1931*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 21, Birleşim 1, 01.11.1949.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 4, Birleşim 44, 14.02.1947.
- Ulus. (1949, 10 Nisan). Suriye Türkiye ile dostane münasebetler kurmayı en esash iş telakki ediyor.
- Wallerstein, I. (1998). *Jeopolitik ve jeokültür*. çev. M. Özel. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Winder, B. (1962), Syrian deputies and cabinet ministers, 1919-1959 Part-I. *Middle East Journal*, 16 (4), 407-429.
- Yeni Sabah. (1949a, 31 Mart). Suriye'de bir hükümet darbesi oldu.
- Yeni Sabah. (1949b, 08 Nisan). Yeni hükümet tanınıyor.
- Yeşilbursa, B. K. (2017). *Ortadoğu'da emperyalizm*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Zafer. (1949, 20 Aralık). Suriye'de yeni bir hükümet darbesi.